

Borsselen

De geschiedenis van een Oosterhouts slotje na 1700

door

JACOB JONKER

Inleiding

Onder de historische bezienswaardigheden van Oosterhout nemen de slotjes een belangrijke plaats in. Vier daarvan liggen, wit geschilderd en op een door een vroege middeleeuwer bepaalde plaats, keurig op een rij aan de rand van het groene stadshart. Alleen al door deze ambiance raakt een voorbijganger met historisch besef geheel gefascineerd door het fenomeen 'slotjes'.

Beeldbepalers in de historie zijn het nooit geweest, maar er is wel veel over geschreven. *Petite histoire*, maar dat begrip is voor sommigen ook een vrijbrief om het met de waarheid niet zo nauw te nemen. Deze kwalificatie geldt zeker niet voor de artikelen uit de jaarboeken van *De Oranjeboom* van 1964 en 1967 over de slotjes door J.H. van Mosselveld. Zeer uitvoerig en goed gedocumenteerd, kan men deze artikelen beschouwen als het beste wat er op dat gebied gepubliceerd is. Van Mosselveld heeft daarmee een zeer belangrijke bijdrage geleverd aan de Oosterhoutse geschiedschrijving.

De bewoners van Borsselen vanaf 1700

Op het einde van de 17^e eeuw was Borsselen eigendom van de familie Verhaaren, soms geschreven als Verhaeren.¹ Bij het ingaan van de 18^e eeuw blijkt Borsselen bewoond te worden door Roelant Verhaaren, die met Huijbertie Turck gehuwd was. Wilhelmus, hun eerste kind, werd op 14 oktober 1701 gedoopt, met als getuige de hoogerwaarde heer Petrus Verhaaren, pastoor van de Rooms-katholieke gemeente in Oosterhout, die tevens hun buurman was.² De pastoor woonde namelijk op het slotje Beveren. Wilhelmus werd waarschijnlijk in een schuilkerk gedoopt, omdat het voor Rooms-katholieken toen verboden was hun godsdienst in het openbaar te beleven. Van 1701 tot en met 1719 werden uit dit huwelijk acht kinderen gedoopt, waaronder op 23 november 1714, Elisabetha Mechtildis, met wederom pastoor Petrus Verhaaren als getuige. Roelant Verhaaren overlijdt in mei 1734. Bij zijn uitvaart werd voor *f* 24,- aan kaarsen uitgegeven, wat voor die tijd erg veel was, want de gemiddelde Oosterhouter besteedde daar *f* 3,50 aan.

Huijbertie Turck, de weduwe, bleef niet onbemiddeld achter.³ Voor de verpondingen wordt zij vermeld als de eigenaresse van een *huijs*, *nederhuijs met 5 buijnderen*, *drie lopensaet*, *achtien en een halve roede erve*. Hiermee wordt Borsselen bedoeld. Voorts

heeft zij nog *een huijs, brouwerije, schuur en erve, groot 40 roeden*.⁴ Deze brouwerij lag aan de oostzijde van de Klappeijstraat en werd aan de noordzijde begrensd door het Koestraatje. Ook bezat zij nog een aantal stukken heide- en zaailand binnen Oosterhout. Toen Huijbertie Turck op 17 januari 1755 stierf, werd er bij de begrafenissen voor *f* 31,- aan kaarsen gespendeerd.

De dochter Mechtildis Elisabeth Verhaaren was inmiddels gehuwd met Martinus Janse Mertens. Zij en haar man bleven op het slotje wonen; we zien Martinus Mertens vermeld op een lijst van 1767, waarop 40 namen staan van degenen die aan de eerste straatverlichting van Oosterhout moesten meebetalen. Eind februari 1797 valt het doek voor de familie Verhaaren en werden alle bezittingen in Oosterhout, waaronder Borssele, die door Huijbertie Turck en Roelant Verhaaren en hun nakomelingen verworven waren, openbaar verkocht ten behoeve van de erfgenamen.⁵ De grond van Borssele werd daarbij in kavels verkocht.

Uit het register van Vesten en opdrachten der Gemeente Oosterhout blijkt dat er onder andere grote stukken grond tot de bezittingen behoorden, die aan de Bouwlingstraat, aan *den berg van Poulus de Bosson*, aan t' Blik bij den Eijkdijk en op de Houtse akkers gelegen waren.

Onder de erfgenamen komen we de namen Mertens, Smits, Martens en de familie Van der Wouden uit Antwerpen en Lier tegen. De nieuwe eigenaar van Borssele werd Josephus Arnoldus van Zaanen, ook wel Saanen geschreven.⁶ Hij was geboren in Roermond en gehuwd met Cornelia van Gils. Hij was vroed- en heelmeester. Hij kocht het huis, neerhuis en erve zoals het er staat met aan grond 10 lopensaet en 32,5 roede voor, totaal 3.458 guldens, 4 stuivers en 6 penningen. Daarvan waren de overdrachtskosten (40^e penning) 78 guldens, 19 stuivers en 2 penningen. Dr. van Zaanen was als arts werkzaam geweest in Turnhout en in Roermond, toen beide plaatsen tot de Oostenrijkse Nederlanden behoorden. In Roermond was hij directeur van het Armenziekenhuis geweest. In de taal van die tijd werd dit ziekenhuis aangeduid als *Sijne Keizerlijke Koninklijke Apostolische Majesteits Hospitaal Generaal*. Dr. Van Zaanen was in Roermond ook lid van de Tafel van de Heilige Geest, een instelling die zich met armenzorg bezig hield. In Oosterhout had hij weer een praktijk als vroed- en heelmeester.

Op 15 februari 1798 kocht hij ook nog enkele stukken grond op de Houtse akkers en op de Heijkant van Wouter van Gils uit Antwerpen.⁷ Van Ignatius van Gils uit Breda kocht hij op 4 maart 1799 het huis in wijk E nr. 417, nu Markt 20 te Oosterhout, waarin hij op 27 februari 1830 overleed.

Het is niet bekend of Van Zaanen op Borssele daadwerkelijk heeft gewoond; wel is zeker dat hij in 1812 in het huis Markt 20 woonde.⁸ Op 4 april 1815 verkocht hij Borssele voor *f* 5.500,- aan Jacob Pieter Molenaar, een gepensioneerd kapitein bij het *Corps Huzaren ten dienste van Zijne Majesteit den Koning*.⁹ Molenaar hoefde slechts *f* 4.000,- te voldoen en mocht het restant voorlopig tegen betaling van 5% rente aan Van Zaanen onder zich houden. Voorts hield Van Zaanen het recht om de in het veld staande aardappelen en de klaver(gras) nog te oogsten.

De kapitein, zoals hij ook op kadastertekeningen uit die tijd wordt aangeduid, verbleef niet permanent in het slotje.¹⁰ Hij woonde in Maarsse, zodat hij in de burgerlijke stand van Oosterhout niet voorkomt. Mogelijk gebruikte hij het slotje als

zomerverblijf. In april 1839 probeerde hij via notaris Brouwers te Oosterhout het slotje met de bijbehorende percelen openbaar te verkopen. Omdat er waarschijnlijk onvoldoende geboden werd, ging de verkoop niet door. Wel verkocht de kapitein in 1839 een stuk grond van Borssele, kadastraal sectie M.141, aan dr.med. Lips uit Waspik.¹¹

Op 13 november 1839 overleed de kapitein te Maarssen. Hoewel Molenaar op 1 juni 1828 voor notaris Francis Ludolf Tissot van Patot te Maarssen zijn testament had opgemaakt, leverde de verdeling van de erfenis grote problemen op. De erfenis zelf was op 10 februari 1840 door notaris Tissot van Patot goed geïnventariseerd.

Het grote probleem bij de afhandeling van de erfenis was dat een van de erfgenamen onvindbaar was. Die onvindbare was *George Gideon Molenaar, des testaments broeder, voor 1/6 deel erfgenaam, die sedert 40 jaar afwezig en uitlandig was, zonder een machtiging achter te laten.*

De andere erfgenamen, die het slotje Borssele dat een deel van de erfenis was, wilden verkopen, stapten daarom naar de Arrondissementsrechtbank in Utrecht om toestemming voor de verkoop te krijgen. Volgens de erfgenamen was de verkoop nodig omdat Borssele te ver weg lag om het behoorlijk te beheren totdat G.G. Molenaar op zou komen dagen. De rechter stemde met de verkoop in en wees notaris Snel te Breukelen aan als bewindvoerder voor G.G. Molenaar.¹²

Merkwaardige administratieve handelingen

Vervolgens doen zich in deze zaak enkele merkwaardige administratieve handelingen voor met in de hoofdrol Adriaan Brouwers, notaris te Oosterhout.¹³

Bij openbare verkoop door notaris Brouwers, werd het slotje met bijbehorende grond, de kadastraal secties M. 138, M. 139 en M. 140, op 25 augustus 1840 openbaar verkocht, waarbij het geheel voor f 1.100,- werd ingezet. Het hoogste bod werd door timmerman G. Sodderland gedaan, die f 1.715,- voor het slotje over had. Toen het slotje aan hem werd toegewezen, verklaarde hij het slotje voor dr. med. Johannes Franciscus Lips te Waspik gekocht te hebben. Dr. Lips wordt dan ook door notaris Brouwers in de betreffende akte vermeld, als degene aan wie hij het gekochte heeft toegewezen. Bij het kadaster staat echter Sodderland als eigenaar vermeld. Drie maanden later, op 25 november 1840 verkocht notaris Brouwers Borssele uit de hand aan de r.k. gemeente te Oosterhout. In deze akte lezen wij dat notaris Brouwers het slotje bij de openbare verkoop op 25 augustus 1840 voor zich zelf heeft verworven. De r.k. gemeente kocht op 16 december 1840 van dr. Lips perceel M. 141, dat deze in 1839 van Molenaar had verworven.

Bij de verkoop door de r.k. gemeente op 6 juli 1853, bij een onderhandse akte, zien wij plotseling weer dat de r.k. gemeente dr. Lips als vorige eigenaar van de kadastraal secties M. 138, M. 139 en M. 140 noemt en Brouwers blijkt nu de vorige eigenaar van M. 141 te zijn geweest. Wat de redenen van deze 'administratieve handelingen' zijn geweest, kon ik niet achterhalen. Wel werd duidelijk dat Lips de schoonzoon van notaris Brouwers was.

Op het moment van verkoop woonde in het slotje mr. Beens, griffier bij het

kantongerecht in Oosterhout. Deze betaalde f 160,- per jaar aan huur totdat hij elders in Oosterhout een huis kocht en Borsselen verliet.

De nieuwe eigenaar, Benjamin van Ochten, kocht weer alle percelen die vroeger bij Borsselen hebben gehoord, van de r.k. gemeente, behoudens enkele kleine veranderingen op de scheidingslijn met het slotje Beveren. Borsselen heeft nu door de vier percelen bij elkaar, weer een behoorlijke omvang bereikt.

Benjamin van Ochten, vestigde zich op 23 juni 1853 vanuit Buitenzorg in Nederlands-Oostindië in Oosterhout. Hij was vergezeld van zijn vrouw Anna Maria Ross, en Helena Johanna Ross. Deze laatste was op 18 november 1850 in Buitenzorg geboren en op 12 oktober 1857 door Benjamin van Ochten als wettige dochter erkend. Bij haar aankomst in Oosterhout was Anna Maria Ross kennelijk hoogzwanger, want op 27 juni 1853 beviel zij van een zoon, die de naam Benjamin kreeg. Voor wat de erfenis betreft, werd Helena Johanna Ross gelijk gesteld met Benjamin jr.

Benjamin van Ochten was als militair naar Nederlands-Oostindië gegaan en had zich tijdens verschillende veldtochten op Java zodanig heldhaftig gedragen dat hem de hoge militaire onderscheiding, Ridder Militaire Willemsorde 4^e klasse toegekend werd.¹⁴ Vervolgens diende hij als wachtmeester bij de Huzaren en was hij officier bij de Schutterij van Batavia. Daarna werkte hij als particulier in Buitenzorg, waar hij kennelijk zijn fortuin gemaakt heeft. Na zijn terugkeer in Nederland begon hij in korte tijd een grote hoeveelheid onroerend goed aan te kopen.¹⁵

Zo kocht hij op 13 juli 1853 Borsselen met de grond en ging vervolgens het gehele jaar 1853 door met het doen van aankopen. Uit de nalatenschap van de familie Schillemans kocht hij een bouwmanhuis, een schuur, moestuinen en een boomgaard bij Den Hout en landerijen bij Oosterhout en Terheijden. Verder kocht hij een groot aantal percelen in de Lage Molenpolder, percelen achter de Slotjes in de Hoge Molenstraat en een perceel grond genaamd *De Vetlap*. Aan de Lage Heide kocht hij een huis met erf en land. Zo had hij eind 1853 voor ongeveer f 27.170,- aan onroerende goederen gekocht.

Benjamin van Ochten nam verder een aandeel in een lening aan de Nederlands Hervormde kerk dat in 1860 naar schatting f 9.600,- waard was. En dat was nog niet alles want hij bezat ook obligaties, waaronder van het Keizerrijk Oostenrijk. Van Ochten is ongetwijfeld degene geweest, die het slotje de naam "Buitenzorg" gegeven heeft. Bij zijn overlijden op 20 oktober 1857 bleek hij een vermogen van f 75.495,96 te hebben. Zijn vrouw Anna Maria Ross kreeg het vruchtgebruik van zijn goederen.

Op 6 februari 1858 vond een boedelscheiding plaats waarbij Anna Maria Ross en Benjamin van Ochten jr. de partijen waren.¹⁶ De reden waarom Helena Johanna Ross geen partij in de boedelscheiding was, kon door mij niet achterhaald worden. Voor notaris H.M.F. van Weel verschenen kantonrechter Beens, dominee Johannes Wigeri Aberson als raadsman en A. van der Pluijm als toeziend voogd van de beide minderjarige kinderen. Voor de boedelscheiding was een boedelbeschrijving en een taxatie gemaakt. Er was totaal voor ongeveer f 34.128,42 aan roerende goederen, die uit meubels, inventaris, geld, obligaties, goud en zilverwerk. Samen met de onroerende goederen was de erfenis f 75.495,96. A.M. Ross kreeg volgens het toen

geldende erfrecht 75% van de totale erfenis, te weten f 65.622,47. Daaronder viel Borssele, dat als volgt beschreven was:

Een Heerenhuizinge, met bouwmanswoning, schuur, stal en verdere getimmertens met alle daarbij behorende landerijen, gelegen achter de Slotjens aan de Ridderstraat sectie M. nr 138, plaziertuin M.139 en moestuin M.140 en bouwland, vroeger weiland, nu sectie M. nr.320. geschatte waarde Hfl. 6.600,-.

Het leven ging verder en op 7 maart 1859 hertrouwde Anna Maria Ross, inmiddels 35 jaar oud, met de negenenvijftigjarige Pieter Bierwagen. Deze was een geboren Oosterhouter en was, zoals zijn naam al aangeeft, bierbrouwer van beroep. Hij telde in de Oosterhoutse gemeenschap goed mee, want hij was kapitein bij de dienstdoende schutterij. Pieter, ook wel Petrus genaamd, was een neef van de bekende bierbrouwer Andries Bierwagen, de vroegere eigenaar van *de Gekroonde Bel*. Deze brouwerij was inmiddels in het bezit van zijn achterneef H.M. Smits, die later door vererving eigenaar van Borssele zou worden.

Het huwelijk duurde niet lang, want Anna Maria overleed op 20 maart 1860. Het huwelijk was gezegend met een kind, Petrus Johannes Bierwagen, dat op 9 juni 1860 overleed.

Het gevolg was dat opnieuw een boedelscheiding plaatsvinden moest. De boedelscheiding, die op 10 augustus 1860 in Borssele plaatsvond, werd een zeer ingewikkelde juridische puzzel.¹⁷ Na inventarisatie bleek er voor f 50.339,88 aan geld en bezittingen te zijn. Pieter Bierwagen, kreeg hiervan f 20.974,95 ondermeer bestaande uit Borssele, geschatte waarde f 6.200,- en een huis aan de Arendstraat te Oosterhout. Borssele werd als volgt beschreven:

De Heerenhuizinge met bouwmanswoning en verder getimmerten, met daarbij behorende boerderij, sectie M.138, 25 roeden, 10 ellen. M.140. Plaziertuin, 10 roeden 60 ellen. M.139 Huis en erf, groot 10 roeden 60 ellen.

Voorts M.328 weiland, vroeger bouwland, groot 1 bunder 50 ellen. Dit perceel was in twee gedeelten verhuurd aan Hubert Pierszoon Bol en douairière baronesse Van Oldenzeel tot Oldenzeel.

Pieter maakte op 4 maart 1866 bij notaris Van Weel zijn testament op.¹⁸ Op deze akte staat hij weer als Petrus vermeld. Pieter of Petrus vermaakte bij dit testament al zijn bezittingen aan zijn broers, Adriaan en Antonie, die beiden schipper waren en aan zijn zuster Johanna. De drie erfgenamen, die ongehuwd waren, zouden ieder een derde deel van de erfenis krijgen. Lang hoefden zij niet op hun erfenis te wachten, want Pieter overleed de volgende dag op 5 maart 1866 in zijn huis in de Arendstraat.

Nu was de beurt aan de beide broers en zuster om een testament op te laten maken. Dat gebeurde op 30 maart 1867. In de testamenten werd bepaald dat zij al hun bezittingen aan de langstlevende nalieten. Tevens besloten zij de goederen van Pieter gezamenlijk te beheren en met hun drieën op Borssele te gaan wonen. Bij het kadaster werden hun bezittingen wel apart geregistreerd.

DE NOTARIS
MUTSAERS,
TE OOSTERHOUT.

zal alaar, bij P. DE ROOS, op
Vrijdag 1 Juli 1887, om
7 ure 's avonds, openlijk

VERKOOPEN:
De VASTE GOEDEREN
afkomstig uit de nalatenschap
van den Heer ADR. BIERWA-
GEN, gelijgen te Oosterhout.

II. HET SLOTJE,
gennaamd «Buitenzorg.»

ijde HEERENHUIS met aanwez-
ing, Stal, Scheur en
leuise, Tuinen en Weiland, also
se grachten omgeven, aan de Ridderswal
bij den Heusel, kad. sectie M. No. 333, 330,
B. 392 en 138, samen 1.47.00 hectare.

Te aanvaarden bij de betaling.
Gesit in twee koopen staande

sep 1 op	ƒ 1450
sep 2 op	" 450

**Betaaldag der koopsommen
November 1887.**

Inlichtingen gevraagd bij WelE. Heer H. M.
SMITS, te Oosterhout, en de Notaris voornoemd.

1. Advertentie in het *Nieuwsblad voor het Kanton Oosterhout* van 12 juni 1887.

Antonie overleed op 25 maart 1875, Johanna op 8 mei 1879, terwijl Adriaan op 9 april 1887 stierf. Omdat Adriaan de laatste Bierwagen van deze tak was, viel de gehele erfenis aan de eerder genoemde achterneef H.M. Smits ten deel.

Deze laatste probeerde de nalatenschap van Adriaan, via een openbare verkoop, te houden door notaris Mutsaers, te verkopen. De notaris plaatste daartoe deze advertentie.¹⁹

Opmerkelijk in de advertentie en in de akte van de openbare verkoping is dat voor zover bekend, voor het eerst voor het slotje de naam “Buitenzorg” gebruikt wordt. Het slotje werd uiteindelijk niet verkocht en bleef in het bezit van de familie Smits.

H.M. Smits was bierbrouwer, lid van de Provinciale staten van Noord-Brabant en wethouder in de gemeente Oosterhout. Hij was een kleinzoon van Antonius Smits, die in 1823 met Maria Bierwagen gehuwd was, het enige kind van Andries Bierwagen, de eigenaar van de bierbrouwerij “De Gekroonde Bel”. Smits werd zo eigenaar van de “Gekroonde Bel”. H.M. Smits was gehuwd met Alousia Lips, de dochter van dokter Lips uit Waspik, die in 1840, misschien ook voor drie maanden eigenaar van Borselen was.

Nadat H.M. Smits in 1890 kwam te overlijden, erfde zijn zoon A.W.M. Smits het slotje. Na diens dood in 1893 werd zijn nalatenschap onder zijn drie kinderen verdeeld, waarbij zijn dochter Maria A.G. Smits Borselen toebedeeld kreeg.²⁰

De familie Smits was uitgebreid en zeer gefortuneerd. Zij bezaten een aantal fraaie huizen in Oosterhout. Geen van hen heeft ooit in Borssele gewoond.²¹

Toen Maria Smits Borssele in haar bezit kreeg, was de boerderij van Borssele aan Willem Broeders verhuurd. Deze woonde daar met zijn echtgenote en zes kinderen. In 1896 verhuisde hij naar Seters waar nog twee kinderen geboren werden.²² In 1900 kwam Pieter van Bilsen in de boerderij wonen. Het huis werd aan Lambert Langeraad en diens echtgenote verhuurd. Langeraad overleed op 5 juni 1906.

Indachtig het boerengezegde *De grond van de buurman is slechts één keer te koop* was Pieter van Bilsen er snel bij. Op 12 juni 1906 kocht hij van Maria Smits voor f 7.000,- het huis, de boerderij met de bijbehorende grond, water en weiland.²³

Op 3 juni 1930 verkocht hij bijna alles weer.²⁴ Er stonden toen nog geen huizen aan de zuidzijde van de Ridderstraat tussen Beveren en Borssele. Het grondgebied van Borssele, dan nog 1 ha, 30a en 85 ca groot, werd geheel in kavels verdeeld. Het slotje besloeg uiteindelijk totaal 8 are en 85 ca, terwijl de boerderij met opstallen, 1 ha en 63a in beslag nam. Verder werden er vijf bouwkvelds langs de zuidzijde van de Ridderstraat gesitueerd. De boerderij werd door Jacobus Evers Jacobuszoon gekocht. Deze was de oud-oom van de huidige eigenaar Bert Geerts. Het slotje werd voor f 2.750,- verkocht aan P.M.J. Rossel verkocht, die het verhuurde. In 1933 koopt G.P. Verhulst, hoofd der school in Oosteind, het pand. In 1943 wordt het verkocht aan zijn zoon, Jan Verhulst, onderwijzer in Den Hout en amateur-historicus. In 1953 wordt het slotje gekocht door Jac. Biemans, die er niet alleen gaat wonen maar ook als makelaar kantoor gaat houden.²⁵ Hij brengt een aantal veranderingen aan. In 1953 dient het slotje ook nog enkele maanden als opvang voor slachtoffers van de Watersnoodramp.

In 1978 ruilde Biemans het slotje met de familie Litjens-van Liebergen, die in het pand Heuvel 2 te Oosterhout woonde. De nieuwe hoofdbewoner, dr. G.A. Litjens was psycholoog en hield ook praktijk in Borssele. Vervolgens werd het slotje in 1983 door Reginald H.C.A. ten Zijthoff gekocht, die directeur van de schouwburg te Breda was. Deze werd bekend door zijn conflicten met het gemeentebestuur van Breda, over het Chassé-theater. Ten Zijthoff verkocht Borssele in 1996 aan drs. Joep Gudde, die het slotje grondig restaureerde.²⁶ Vervolgens verkocht Gudde in 2000 het slotje aan de bedrijfseconomisch adviseur Bastien Sas²⁷, die het op zijn beurt twee jaar later weer aan zijn vriendin Alice Jonker doorverkocht.²⁸ Zij gaan er samen met de drie kinderen van Alice wonen. Alice Jonker, een styliste, bracht eigentijdse kleuren aan in de vertrekken van het slotje, die in combinatie met de balkconstructie van het huis, die door de restauraties van Joep Gudde weer duidelijk zichtbaar was geworden, een bijzonder effect opleveren.

De verbouwingen van Borssele na 1700

Borssele wordt in de beginperiode aangeduid als *huysinge, hovinge, schueren en land*. Waarschijnlijk was het een boerderij van leem en hout, later overgaand in een stenen bouwswel. Bij de restauratie die in 1996 begon, zijn er in Borssele nog leemfragmenten aangetroffen. Van der Aa zegt in zijn geschiedschrijving van stad en lande van Breda: *Het slot moet eertijds groter zijn geweest, aangezien men op het erf nog fondamen-*

2. Borssele in 1729.

ten gevonden heeft.²⁹ Hij vermeldt daarbij echter geen bronnen. Veel weten wij niet over de vroegere uiterlijke vorm van Borssele en zelfs de tijdstippen waarop er een ingrijpende verbouwing is geweest, zijn slechts met een marge van enkele decennia vast te stellen. Aan de hand van het weinige dat ons nog door de historie werd aangeleverd, doe ik toch een poging om het uiterlijk van Borssele te beschrijven.

De oudst bekende afbeelding van Borssele in de 18^e eeuw vinden wij op afbeelding 2. Een kaart uit 1701, vermoedelijk gemaakt door een onbekende militair van een leger, bestaande uit Nederlandse en Engelse troepen, dat rond dat tijdstip in de buurt van Oosterhout was samengetrokken om de gebeurtenissen als gevolg van de dood van Karel II van Spanje af te wachten. Wij zien een plattegrond van Oosterhout, getekend in vogelvluchtperspectief.³⁰ Het noorden is aan de linkerkant van de plattegrond. In het midden is duidelijk de uit de historie bekende boom op de Heuvel te zien. Rechts van de Heuvel ligt de Ridderstraat met de slotjes. Hoewel het slechts een schets is, blijkt dat de tekenaar veel oog had voor details. Wanneer wij de slotjes beschouwen, dan zien wij van boven naar beneden, Spijkenburg, Brakestein en Limburg, die in die tijd een enigszins kasteelachtig uiterlijk hadden. Beveren had toen niet de allure van een slotje, maar was slechts een soort boerderij. De tekenaar geeft deze verschillen, weliswaar enigszins symbolisch, ook weer. Het onderste slotje op de hoek Ridderstraat-Bouwlingstraat, is Borssele. Wij zien hier duidelijk twee even grote gebouwen, tegen elkaar. De as van deze gebouwen is oost-west. De ingangspartij is aan de westzijde, richting Bouwlingstraat, weergegeven. Gelet op de kwaliteit van de schets mogen we aannemen dat dit de vorm van Borssele was voor de transformatie tussen 1701 en 1729 in de vorm die het thans nog ongeveer heeft.

3. Schets van een onbekende militair uit 1701.

Een bevestiging van bovenstaande theorie kunnen we misschien vinden op de zogenaamde kaart van Ketelaar van 1767, die in afbeelding 4 weergegeven wordt.³¹ Hierop vinden wij op het gebied van Borssele een rechthoek mogelijk gevormd door de twee naast elkaar staande huizen in bovenaanzicht, die Borssele voorstelt. De lengte-as hiervan is eveneens oost-west.

Weliswaar schrijft Ketelaar; *(Dat) de gronden (vormen JJ.) der huizen en geborgten op de kaart alleenlijk maar dienen tot aanwijzing waar deze staan en de boomen die daarbij staan, niet anders dan tot versiering aangemerkt moeten worden*, maar we mogen aannemen dat hij gebruik maakte van een oudere kaart toen hij deze kaart tekende omdat hij de bestaande grondvorm van andere slotjes ook vrij nauwkeurig optekent. De nieuwe grondvorm van Borssele dat tussen 1701 en 1729 is verbouwd, stond mogelijk nog niet op de oude kaart. De oude grondvorm, een rechthoek, wel. Midden op het grondgebied zien wij nog een rechthoek. Waarschijnlijk waren dit de bedrijfsgebouwen, stallen en dergelijke.

Op deze kaart zien wij ook dat Borssele van alle slotjes het grootste gebied aan grond bezat. Meer dan *vijf buijnderen, drie lopensaet, achttien en een halve roede erve*.

In 1729 krijgen wij een fraaie afbeelding van Borssele. De reisverhalenschrijver Andries Schoemaker verblijft dan samen met de befaamde tekenaar Cornelis Pronk een paar dagen in Oosterhout.³² Cornelis Pronk maakt in Oosterhout wat tekeningen; onder andere een van het slotje Borssele. Schoemaker en Pronk worden bij die gelegenheid ook ontvangen op het slotje Limburg, door de familie Van der Hoeven, waar ze nog gezellig hebben gegeten, zoals Schoemaker schrijft. De tekening van Pronk is in het Prentenkabinet van het Rijksmuseum in Amsterdam te zien. Aan de hand van deze tekening heeft Abraham de Haen (1701-1748) waarschijnlijk deze in grijs gewassen pentekening gemaakt. Het origineel bevindt zich in

4. Detailkaart van Ketelaar, 1767.

de collectie van de gemeente Oosterhout. Bekijken we de tekening dan zien wij dat het slotje bestaat uit een hoofdvleugel van één verdieping, met een zolder, die gezien drie vensters in de zijgevel, vermoedelijk is verdeeld in twee gedeelten, waarvan de onderste verdieping drie dakvensters heeft. Haaks op de hoofdvleugel, staat een aan de achterzijde gebouwde vleugel. Het slotje ligt achter een gracht en is via een bruggetje bereikbaar. Het water voor deze gracht kwam vermoedelijk uit de daar aanwezige Rul, die tot halverwege de 20^e eeuw nog zichtbaar was in de omgeving en onder andere nog heeft gediend tot waterleverantie aan de bierbrouwerij "De Witte Klok" gelegen naast Beveren, aan de Slotlaan. Deze Rul kwam uit het landbouwgebied Seters en is zeer waarschijnlijk gegraven. Historisch, en bodemkundig worden de aanwezigheid van natuurlijke beekjes in deze omgeving niet mogelijk geacht.³³

De tekening is gemaakt vanuit het noordwesten. We kunnen dit opmaken uit de plaats van de opkamer in het huis. Deze kamer zal nooit verplaatst zijn omdat deze boven de verhoogde kelder in het huis is gelegen. Een situatie die sedert 1729 niet veranderd zal zijn. Het voorste van de drie onderste ramen in de zijgevel is kennelijk een raam van de opkamer want het raam is duidelijk hoger aangebracht. Een tweede bewijs van deze theorie valt te ontleen aan het uiterst zuidelijke raam dat heden nog in de westgevel is te vinden. Dit raam ziet er nog precies zo uit als op de tekening van De Haen.

Uit het verschil in uiterlijk van Borssele, kunnen we duidelijk zien dat Roelant Verhaaren het slotje tussen 1701 en 1729 heeft verbouwd tot een fraai lustslotje.

Als wij de beide tekeningen bekijken, dan zou het kunnen dat de verbouwing heeft bestaan uit het westelijk tegen de beide bestaande, naast elkaar staande gebou-

wen aan, plaatsen van een nieuw hoofdgebouw. Een bewijs hiervoor is er niet. Het is slechts een theorie, gebaseerd op het feit dat het zichtbare deel van de aanbouw, qua vorm, enige overeenkomst vertoont met de gebouwen op de tekening uit 1701 en het feit dat deze aanbouw begin 19^e eeuw bij de grote stijlverandering van Borssele wordt afgebroken. Aan de zuidzijde wordt dan een nieuw gedeelte aangebouwd, terwijl de rest van Borssele alleen maar wordt aangepast. De reden dat deze aanbouw begin 19^e eeuw wordt afgebroken, kan gelegen zijn in het feit dat de aanbouw van een veel oudere datum was dan de rest van het slotje doordat het bij de verbouwing in het begin van de 18^e eeuw is blijven bestaan.

Niet alleen het slotje zag er fraai uit. Er was nog meer te zien. De kolonel Adam van Broekhuysen, die Oosterhout in 1758 bezoekt, schrijft over Borssele: *Op de waf staat een seer ouden, grooten Linden boom die ver in de heyde gezien wordt.*³⁴

In het begin van de 19^e eeuw vindt de volgende grote verbouwing plaats. De ingangspartij van het slotje wordt van de westzijde naar de oostzijde verplaatst. Raampartijen worden veranderd en de trapgevels verdwijnen. Ook wordt de oostelijke aanbouw afgebroken. Waarschijnlijk wordt dan ook de nieuwe aanbouw, later *de boerderij* genaamd aan de zuidzijde aan Borssele aangebouwd. Want men had immers ruimte nodig.

Over de datum en wie degene was die het slotje verbouwde, is niets bekend. Uit het feit dat het slotje in de Empirestijl³⁵ is verbouwd, zou men kunnen concluderen dat het in het eerste decennium van de 19^e eeuw moet zijn gedaan. De verbouwing is in ieder geval voor 1832 gedaan, want dan staat de boerderij al op de kadastrakaart, op afbeelding 5, afgebeeld.

Hoe zag Borssele er na de verbouwingen in het begin van de 19^e eeuw uit. We krijgen daar een goed beeld van uit de beschrijving die notaris Brouwers in 1839 ter gelegenheid van een mogelijke openbare verkoop, heeft gemaakt.³⁶

1^e Koop:

Een wel onderhouden herenhuizinge voorzien van vele beneden- en boven vertrekken en alle vereist wordende gemakken, grote schuur en stalling.

Moes en plasiertuinen en ook voorzien van vele en extra goede vruchtdragende bomen. Alles staande en gelegen in Oosterhout, aan het einde der Ridderstraat, op het Kadaster bekend onder sectie M.138 Moestuin, 25 roeden 20 ellen, M.139, Huis en erf 9 roeden 90 ellen, M.140 plasiertuin 10 roeden, 70 ellen, belendende voor het geheel, Oost- en West erve met de volgende koop, West, de Bowlingstraat en Noord, de Ridderstraat. Vrij van rechten en accijnzen.

Alles zoals het langs de Noorden, West en een gedeelte van de Zuidenkant in zijne vijvers is besloten, dewelke geheel aan deze koop toebehoren, voor zover die daar tegen en langs de Oostenkant op de thans geplaatste heg en verder zoals langs de Zuidenkant afgetekend is. De koper van koop 1 en de koper van koop 2 kunnen hier in wederzijds goedvinden een afsluiting maken.

Worden gereserveerd om af te breken en in de vorige staat te herstellen om 1 mei (1839, JJ) a.s. opgeruimd te zijn; *Het grote hekken, staande voor langs de straat, een ronde en een rechte tuinbank, al het latwerk met de palen van de tuin achter de wijngaarde, een eendenkooi en een kippenkooi. De grote schuur, een paardenstal, een stal voor een veulen, met*

5. Detail kadastraalkaart, 1832.

kribben en toebehoren, een poetsshok met bedstede, een grote paardenstal voor zes paarden, kapstokken, een regenton achter onder de goot en verder alles wat zich los op het verkochte bevindt.

2^e koop:

Een perceel weiland, voorheen bouwland, gelegen aan de vorige koop, sectie M nr.141. de Bouwlingstraat, Zuiden de Heer Smits en anderen, Noord de Ridderstraat en eigen erve en moestuin, *groot 1 bunder 18 roeden, Belendende Oost, de Rk. Pastorie (Beveren JJ.) West eigen erve en toegangspoort.*

Voor deze verbouwing komt het meest in aanmerking dr. med. Van Zaanen die van 1797 tot 4 april 1815 eigenaar was en voldoende geld had. J.P. Molenaar de volgende eigenaar, woonde in Maarssen en gebruikte Borsselen alleen als buitenhuis. Zijn financiële middelen waren beperkt. Of toen de ontsluiting van Borsselen op de Ridderstraat in plaats van op de Bouwlingstraat is ontstaan, weten we niet. Reeds in 1767, wanneer Oosterhout zijn eerste openbare straatverlichting krijgt, moet Martinus Mertens, de echtgenoot van de toenmalige eigenaresse, de straatverlichting van de Ridderstraat meebetalen, maar dat kan ook geweest zijn omdat aan de zuidzijde de helft van de Ridderstaat werd begrensd door grondgebied van Borsselen.

In ieder geval tussen 1853 en 1857 was er een ontsluiting op de Ridderstraat, want Benjamin van Ochten bracht toen zeer waarschijnlijk de naam "Buitenzorg" op de pilaren van de nog bestaande toegangspoort aan. Ook bouwde Van Ochten nog een klein stuk aan de zuidzijde van de boerderij aan in 1857 of 1858.

Daarna waren er weinig bouwactiviteiten meer.

In 1913 werd het slotje tot pension verbouwd.³⁷ Op de 1^e verdieping van het slotje werden een aantal kamers getimmerd en een soort badkamer. Mogelijk werd toen ook de houten waranda aan oostzijde tegen Borsselen aangebouwd.

Het slotje bleef pension tot omstreeks 1917. Daarna begon een periode van verval. Pas omstreeks 1953 begon Jac. Biemans aan een restauratie. Het slotje werd wit

6. Het slotje Borssele in 2003.

geschilderd en de oude gipsen plafonds uit de vertrekken verwijderd. Hij liet een toilet onder de trap plaatsen en de trap verleggen, verwijderde de waranda en liet aan de westzijde een nieuwe aanbouw plaatsen. Hij maakte daarbij gebruik van elementen die bij de waranda waren gebruikt, zoals bogen en de gietijzeren pegels. Ook restaureerde hij de toegangspoort.

Op 1 september 1996 kochten, drs. Joep Gudde, tandarts en zijn echtgenote het slotje. Samen met de Nederlandse vereniging voor Monumentenzorg en de restauratiespecialist en architect, Broekema uit Utrecht, begonnen zij aan een zeer kostbare en tijdrovende restauratie.³⁸ Oud stuc- en tengelwerk werd verwijderd en wanden werden voorzien van een nieuwe smeerlaag. Alles werd opnieuw geschilderd en van eigentijds sanitair en electra voorzien. Waar nodig werden raamkozijnen vervangen en ramen aangepast. Ook de omgeving, tuin en paden en begroeiing, werden aangepast aan landelijke empire-uitstraling van Borssele.

De familie Gudde heeft door veel inspanning en zware financiële offers gezorgd voor de fraaie renovatie van Borssele en daardoor een zeer belangrijke bijdrage geleverd aan het bewaren van ons culturele erfgoed. Hierdoor is een van de beroemde slotjes in Oosterhout behouden kunnen blijven.

Opvallende authentieke elementen in het interieur van het slotje zijn thans nog in de opkamer een bedstee en een houten kastenwand. In wat nu de keuken is, treffen we naast de schouw, ingewerkt in de betimmering van de schouw nog een kast. De schouw loopt in de kast door, waardoor er een soort droogkast ontstaat. Achter

deze schouw zijn nog schildpadtegeltjes, gedateerd in het begin van de 18^e eeuw be-
waard.

De woon- en leefomgeving

Hoe zag de woon- en leefomgeving van de bewoner van een slotje er halverwe-
ge de 19^e eeuw uit?

We krijgen daar een vrij goed beeld van als we kennis nemen van de beschrij-
ving van de inventaris van het slot Borssele, toen “Buitenzorg” geheten, welke
voorkomt in een beschrijving van de volledige nalatenschap van Anna Maria Ross,
overleden op 20 maart 1860. Zij was eerder weduwe van B.van Ochten en op het
moment van overlijden gehuwd met Petrus Bierwagen.³⁹

Op 9 juli en 10 juli 1860 maakte de notaris H.M.F. van Weel, notaris te
Oosterhout, in het bijzijn van getuigen, de inventaris op van het slotje, waarbij dan
ook nog de aanbouw, thans boerderij, gerekend moet worden. Wij volgen hen op
de rondgang:

De locatie

Geschatte waarde

In de voorkamer, ter regter zijde van de gang, uitziende door twee schuiframen op de straat.

Een mahonij houten hangkast,	f 50,-
Een mahonij houten tafel het blad	f 40,-
Twaalf dito stoelen met twijgen zittingen	f 48,-
Twee dito speeltafeltjes en werktafeltje	f 22,-
Grote spiegel met vergulde lijst	f 20,-
Vier schilderijen	f 8,-
Een mahonij houten secretaire	f 35,-
Een paars theeservies met zes porceleinen tassen(kopjes JJ.)	f 4,-
Een(onleesbaar) theeservies met twaalf tassen	f 2,50
Een wit porceleinen servies, met twaalf tassen met vergulde randen	f 10,-
Een wit dito met acht tassen en twee schaakborden	f 4,50
Een spiegel met vergulde rand en pendule	f 32,-
Twee bloemvazen, twee grote vergulde tassen en acht stuks ornamenten	f 4,-
Twee bloemvazen, crucifix met glazen stulp, twee porceleinen kammetjes	f 8,50
Een(onleesbaar)servies, twee glazen bekers, theepotje in een vergulde tas met schenkblad	f 2,80
Schenkblad en twee porceleinen doosjes	f 0,60
Een chinees verlakt kistje	f 750,-
Een tapijt en carpet	f 24,-
Twee stoven en een glazen stulp	f 2,20
Twee zijden parapluïen	f 8,-
Vier houderkens voor de glazen en twee valgordijnen	f 4,-
Pijpenbak, naaikoffertje en papieren doos	f 60,-

In de voorkamer ter linkerzijde van de gang, uitzijnde door een glazen schuifraam op de straat.

Een mahonij houten bureau	f	36,-
Een staande speelklok	f	60,-
Een uittrek tafel en kleed	f	12,-
Een kagchel en toebehoren met koperen doofpot	f	20,-
Carpet en tapijt	f	14,-
Vijf stoelen en een stoof	f	4,-
Twee schilderijen, spiegel twee portretten	f	8,90
Twee verlakte chinese kistjes en scheerdoos	f	4,60
Twee sigaren kokers, twee inktpotten en houten tonnetje	f	1,80
Tang en twee vegers	f	0,70
Vier houderkens voor glazen en twee valgordijnen	f	4,-

In de achterkamer, uitzijnde door een schuifraam op den tuin.

Een bruine tafel op één poot en tafelkleed, samen	f	32,-
Een bruine hoekkast	f	10,-
Een bureau	f	15,-
Een spiegel, theekistjes, twee zwavelbakjes, met Engelsche lamp	f	12,50
Een lessenaartje, twee bloemvazen, borstel, tafelbel, bierglazen		
Sigarenbakje	f	1,50
Twee bloempotjes en drie kommetjes op de hoekkast	f	0,40
Twee statie gordijnen een houderke en drie vloermatten	f	3,80
Vijf stoelen	f	3,50

In de hoekkast aldaar.

Drie glazen karaffen, twee dito fleskens, vier en dertig roemers(wijn-glazen) veertien bierglazen, olie- en azijnstel, gemberpot, messenbak, suikerpot, twee schenkblaadjes en drie Keulsche potten.	f	9,20
--	---	------

In de zijkamer, uitzijnde door een glazen deur op de werf.

Een pluimen bed, vier kussens en een katoenen deken	f	40,-
Een pluimen bed, twee kussens, stroozak en kaften peluw	f	28,-
Een wollen en een katoenen deken	f	6,-
Een pluimen kinderbed en een kussen en een stroozak	f	7,-
Twee ledekanten en behangsels	f	28,-
Een paar bedgordijnen en val	f	2,50
Kagchel en toebehoren	f	10,-
Theestoof, kopen schenkketel, twee koperen kandelaars, Engelsche lamp, tang en driepoot	f	4,45
Een zetel (stoel met armleuningen) en twee stoelen	f	2,40

Een tafel, waschtafel, lampetkan en kom, glazen karaf en zeepbakje	f	7,25
Een spiegel, twee (onleesbaar) achter glas, twee witte en een tinnen waterpot en een vloermat	f	7,25
Een blauwtheeservies, vier porceleinen tassen met schenkblad	f	2,30

In de keuken, uitzijende door een raam op den tuin.

Een (onleesbaar)bed, twee pluimen kussens, een peluw en wollen deken	f	10,-
Een tafel, twee stoelen, drie vegers, vuilnisblik, twee blikken en een houten emmer	f	4,70
Een halve kastklok en bruine spiegel	f	24,-
Kookkagchel, koperen moor, komfoor en zeven, doofpot, blaaspijpen, tang en kolenbak	f	23,50
Een koperen en een blikken lamp, twee strijkijzers, kookpan, zwavelbak	f	2,20
Zes borden voor den schoorsteen	f	0,90
Twee gieters, zemenlap, ragebol, moesmes en bord, twee stoven	f	2,10
Drie witte borden dito bak, melkkan en twee tassen en twee kommetjes met schenkblad	f	1,20
Een ijzeren pot, vier ijzeren braadpannen, tien vorken zes lepels en een mes	f	2,70
Een koffiemolen, twee blikken broodtrommels, stenen bierkan, trekkan en comfoor	f	4,10
Drie koperen koffiepotten, balance met koperen schalen, koperen scheer-		
Bekken, tinnen maat, lantaarn, blikwerk, zes stuks gewigt, twee koperen schalen, schuimspaan en aarden potten en pannen	f	13,-
negen witte borden twee bakken een schaalte, zes kleine borden, een platte schotel, (onleesbaar)vlootje, trekpote, kwispeldoor, twee kommetjes, en een broodbak	f	2,30
Een ham spek	f	6,-

In een keldertje aldaar.

Vier Keulsche potten, drie bruine schotteltjes, nachtluchtjes, zoutpot, houten bak en blikken oliekan	f	1,60
---	---	------

Op den opperkamer.

Een chiffonnière, bruine kist, tafeltje en een stoel	f	13,50
Een geweer	f	7,-

In een kast aldaar;

Vijf blikken bussen, twee dito trommels, drie kleine trommels en een kapmaat	f	6,-
Vijf en dertig witte borden, zestien witte bakken, vijf dito schalen,		

Twee (onleesbaar)vlootjes, een boterbakje met deksel, glazen fles, witte koffijkan, soepterine en twee (onleesbaar)	f	12,-
Naaikoffer, drie flesjes, bruin doosje en drie graanzakken	f	2,20

In den Kelder.

Twee tonnekens, een potje boter, een Keulsche pot en witte bak	f	4,60
Een partij wijn, Fransch en enige olij	f	36,-

Op den Zolder.

Op een achterkamertje uitziende door een raam op den tuin Tafeltje, stoel, zeven vuurmanden, twee spionspiegels, fontijntje, witte waterpot en een valgordijn	f	5,50
Twee koffers, twee kisten, houten mand, enig oud lood en zinkwerk en oude blinden	f	15,-

Op een ander kamertje aldaar uitziend door een dakraam op de straat.

Een pluimen bed, een peluw, drie kisten, een wollen en een katoenen deken	f	42,-
Drie stoelen, tafeltje, lampetkan, bruine spiegel en glazen karaf	f	9,50
Een paar bedgordijnen en val en glasgordijnen	f	0,70
Vier wollen dekens en een vloermatje	f	16,-
Een paar bedgordijnen, schoorsteenketting en linnen kleed	f	4,25

Op een derde kamertje aldaar uitziende door een raam op de de tuin.

Een ledekant, drie koffers, stoof met marmeren blad, een zetel, een uittrektafel,	f	2,25
Een bruine standaard met acht koperen knobben	f	3,-

Op den Achterzolder;

Een mangel met toebehoren,	f	16,-
Een vliegenkast, een oude deur, gemak,(= w.c. JJ), latwerk, ijzeren pot, enige kruiken en flessen, twaalf droogstokken, twee schragen, oude zoldertrap, twee manden en rommel,	f	9,40

In het Schuurtje;

Een kozijn, deur, trap, ladder, vier touwkens, plankwerk en oude manden	f	21,-
Brandhout, mutsaerden(bijeengebonden takken tot brandhout dienende)		
Bloemstokken, riek, schoffel, zaag, vogelkooi, schepel en een bak oud ijzer	f	10,-
Het paardetuig	f	18,-

In een klein schuurtje aldaar;

Twee waskuipen, ton, waschstoel, enige turf en steenkolen f 11,-

Op den Werf;

Brandhout, mest en een tuinbank f 14,-

Linnen en Pellen;

Acht paar linnen lakens, zes paar katoenen dito en twintig kussenslopen f 38,-

Zes tafellakens, drie en twintig servetten, negen en twintig handdoeken f 47,-

Drie witte en een bonte bedsprei f 12,-

Twee witte gordijnen f 12,-

Vrouwekleren;

Drie zijden kleden en acht andere kleedjes van differente couleur en stof f 54,-

Acht witte jakken, zes omslagdoeken, en acht schaltjes f 25,-

Zijden omslag doek f 8,-

Een voile, vijf mantiltjes, negen rokken van differente couleur
en nog vijf katoenen kleedjes f 21,-

Vier voorschoten, twee zijden dito, zeven paar witte kousen, acht
mutsen en zes witte onderdoeken f 10,-

Drie chinose bleu, (onleesbaar J.J.), twintig zakdoeken
en zeven paar schoenen f 5,-

Een lakense mantel f 3,-

Zes vrouwenzakken f 14,-

Drie corsetten en vier paar handschoenen f 1,60

Twee zijden parasols f 5,-

Zes witte en twee rode onderbroeken f 2,-

Mans kleederen;

Twee zwart lakense jassen, een blauwe dito twee stoffen dito, twee
militaire rokken(geklede jassen JJ), zes lakense broeken, vier andere
Broeken, vijf lakense en twee satijnen vesten, f 36,-

Zes overhemden, twee dassen, zes borstrokken, twaalf hemden,
zes onderbroeken, tien zakdoeken f 20,-

Twee paar kousen, dertien paar sokken, twaalf kraagjes en zes en dertig
grootte overhemden f 11,50

Drie paar laarzen, twee hoeden, een pet en drie paar handschoenen f 10,-

Een sabel, een degen en uniformstukken f 40,-

Goud en zilverwerk;

Twaalf zilveren eetlepels,	f	78,75
Twaalf zilveren vorken	f	81,45
Twaalf zilveren lepels	f	35,82
Een zilveren soeplepel	f	7,36
Een cristallen botervloot en overzilverde voet en deksel	f	4,-
Een dozijn tafelmessen, vorken en een voorsnijmes,	f	4,-
Zes tafelmessen	f	0,90
Drie gouden tiengulden stukken en twee ducaten	f	39,60
Een gouden ketting en dito knopjes	f	19,20
Een gouden horlogie	f	28,-
Een gouden sleutel	f	6,-
Een zilveren tabaksdoos	f	3,-
Een gouden horlogieplaat en drie dito medailles	f	8,80
Vier zilveren medailles	f	2,-
Een gouden sigarenpijp	f	1,10
Een gouden ring en speld	f	3,30
Een zilveren horlogie	f	6,-

De gouden en zilveren sierraden werden bij het vaststellen der waarde kennelijk gewogen want in het origineel staat er steeds een gewicht bij, uitgedrukt in de eenheid "wigpjes"

Sierraden van de overleden A.M. Ross;

Een paar gouden oorbellen, een gouden armband, een paar gouden oorbellen, hals-slot met ketting en (iets onleesbaars), twee gouden armbanden, negen vergulde haarspelden, een juwelen ring, twee gouden ringen, een ander paar gouden ringen en oorbellen, een gouden broche met steentjes, een gouden knipbeugeltje met een beurs. Een gouden broche, ketting en twee handringen, twee zilveren kettingen en twee vergulde oorringen, een paar gouden bellen en ring en een gouden ring en dito knopjes, een paar carolijnen (sic)bellen en een gouden handring, een gouden slot en koralen, een gouden horloge met haak en sleutel, twee kerkboeken met slot en sleutel, een zilveren reukdoosje en dito haak, dito medaille, dito twee ringetjes en een tandpeuter, alles van verschillende geschatte waarde, samen voor f 221.29,-.

Boeken;

Aan boeken werd er voor f 1,50 waarde aangetroffen, bestaande uit enige kerk-en andere boeken.

Gelden en waardepapieren;

Contant geld f 346,-

Aan hypothecaire obligatiën en onderhandse obligatiën f 25.000,-

Wat was de waarde van dit alles gezien in de tijd? Dat kunnen we vergelijken met de uitkomsten van een onderzoek over de economische- en sociale toestand in Oosterhout over het jaar 1862, door de gemeente-archivaris J.H. van Mosselveld. Hieruit blijkt dat een volwassen arbeider ongeveer 3 á 4 gulden per week verdiende.

Voor de kenners zal het zijn opgevallen dat er gezien de opstallen e.d. wel erg weinig boerengereedschap en vee aanwezig was. Dat is juist, bij een openbare verkoop notaris Van Weel op 24 november 1957, na de dood van haar man Benjamin van Ochten, was al het vee en boerengereedschap al door Anna Maria Ross verkocht. Onder andere een lage kar, voor f 70,-, een kar op riemen voor f 26,-, twee koeien samen voor f 214,- en een varken voor f 50,-

AANTEKENINGEN

1. Streekarchief Oosterhout, O.A. Oosterhout, inv.nr. 1212, gemaallijst 1690, folio 19 verso.
2. Streekarchief Oosterhout, O.A. Oosterhout, doop- en huwelijksregister, inv.nr. 5, 1691-1710.
3. Streekarchief Oosterhout, O.A. Oosterhout, inv.nr. 174 folio 55.
4. Streekarchief Oosterhout, O.A. Oosterhout, inv.nr. 174 folio 55.
5. Streekarchief Oosterhout, O.R.A. Oosterhout, inv.nr. 327, blz 120 t/m 125.
6. Streekarchief Oosterhout, O.A. Oosterhout, inv.nr. 174 folio 55.
7. Streekarchief Oosterhout, O.R.A. Oosterhout, inv.nr. 327, blz 151 en 168.
8. Jan Verhulst, " 1001 Bijzonderheden uit Oud-Oosterhout." Van Zaanen komt voor op de lijst A, van personen geschikt om de functie van Jure te vervullen.
9. Streekarchief Oosterhout, Notarieel archief Oosterhout, not. P. Heiligendorp, akte d.d. 5 april 1815.
10. Bij de Huzaren kende men de rang van kapitein niet. Molenaar was ritmeester en in andere documenten wordt hij ook zo aangeduid (JJ)
11. Streekarchief Oosterhout, Notarieel archief Oosterhout, not. Brouwers, 1839, akten 45 en 57.
12. RANB, Hypotheekregister Breda, deel 31, inv.nr. 2, folio 14 met bijlagen, d.d. 25 november 1840.
13. RANB, Hypotheekregister Breda, 1840, deel 1 nr. 3 , folio 15 en deel 200 nr. 28 d.d. 13 juli 1853.
14. Kanselarij der Nederlandse Orden, KB 15 juli 1845, nr. 64, mededeling mevr. Walburg.
15. Streekarchief Oosterhout, Notarieel archief Oosterhout, not Van Weel, 1853, akten 29,33 en 66.
16. Streekarchief Oosterhout, Notarieel archief Oosterhout, not Van Weel, 1858, akte 37.
17. Streekarchief Oosterhout, Notarieel archief Oosterhout, not Van Weel, 1860, akten 131 en 155 en O.A.Oosterhout inv.nr. 2010.
18. Streekarchief Oosterhout, Notarieel archief Oosterhout, not Van Weel, 1866, akte 38.
19. Streekarchief Oosterhout, *Het Kanton* d.d. 9 juni 1887.
20. RANB, Hypotheekregister Breda, nr. 777-79 d.d. 3 september 1895.
21. Artikelen in *De Stem, Stad en Streek*, d.d. 9 juni 1984 en 28 oktober 1976, beschikbaar gesteld door Cor Huijben te Oosterhout.
22. Willem Broeders woonde in april 1893 nog in de Ridderstraat waar dochter Adriana Wilhelmina werd geboren. In 1896 woonde hij te Seters, waar toen een zoon, Wilhelmus Rombertus werd geboren. Willem Broeders was naar Seters vertrokken omdat het bedrijf in de Ridderstraat veeleer een tuinderij was dan een landbouwbedrijf.
23. Streekarchief Oosterhout, Notarieel archief Oosterhout, notaris Van Eekelen, 1906, akte 110.
24. RANB, Hypotheek register Breda, nr. 1458-54 d.d. 3 juli 1930.
25. Jan Verhulst;"1001 Bijzonderheden uit Oud-Oosterhout" en persoonlijke mededelingen van Bart Biemans en Ad Gorissen te Oosterhout.
26. Archief slotje Borssele, akte Notaris Smulders nr. 142, d.d. 12 augustus 1983.
27. Archief slotje Borssele.
28. Archief slotje Borssele.
29. A.J. van der Aa, *Geschiedkundige beschrijving Stad en Lande van Breda etc.* (Gorinchem, 1845).
30. J.A.A.M. Oomen, *Oosterhout van vroeger* (z.pl., z.j.).
31. Kaart in afschrift aanwezig in Streekarchief Oosterhout.
32. J.H. van Mosselveld, 'De Slotjes van Oosterhout', in: *Jaarboek De Oranjeboom* 17 (1964).
33. P.M.F. van Dijk, *De slotparken van Oosterhout. Stadsmonument en natuurmonument*, Niet uitgegeven Openbare Bibliotheek Oosterhout.
34. RANB, Coll. Cuijpers van Velthoven, reisbeschrijving kolonel A. van Broekhuizen.
35. Vgl. de beschrijving van het slotje op de monumentenlijst van de gemeente Oosterhout.
36. Streekarchief Oosterhout, Notarieel archief Oosterhout, not. Brouwers, 1839, akten 45 en 57.
37. Archief slotje Borssele.
38. Archief slotje Borssele.
39. Streekarchief Oosterhout, Notarieel archief Oosterhout, not. Van Weel, 1860, akte 131.

Met dank aan Abdoelrazak en G. van Vuren van het regionaal archief Oosterhout, Bert Geerts, bewoner van de boerderij van Borssele en Ad Gorissen Ridderstraat 64 te Oosterhout voor hun medewerking en waardevolle informatie.